

**A. ALİYEV VE K. BÖRİYEV, RUSÇA – TÜRKMENÇE SÖZLİK,
TÜRKMEN DEVLET NEŞİR, AŞKABAT 1929. S. 464.**

Tahir AŞİROV *

Giriş

Sözlük kavramı, Sovyetler Birliği zamanında Türkmenistan’da “Türkmen Dilinin Sözlüğü” (TDS) adıyla hazırlanan lügatte şöyle tarif edilmiştir: “Düşündürüş verilen ya da bir dilden başka bir dile tercüme edilen elifba tertibindeki sözlerin mecmuası” (TDS, 1962: 607). Tanıtımını yapmaya çalıştığımız eserde, Rusça “Slovar” kelimesinin karşılığı olarak “Sözlük”, “Lügat” ve “Kamus” şeklinde sıralanmaktadır (Aliyev - Böriyev, 1929: 370). Türk Dünyasının ortak kullandığı kelime olan ve her bir boyda çekimlileri değişik telaffuz edilen “sözlük” veya sözlük, bir milletin hafızasının, kültürel geleneğinin, tarih süreci içinde oluşturduğu bilincinin ve düşüncesinin kavramsal ifadesidir. Milletler için bilinci ifade eden kavramlar önemlidir. Çünkü bilinç halkların zihninin derinden şekillendirmiş olan kültürel ve tarihsel süreklilikte bulunmaktadır. Bundan dolayı sözlük, bir milletin tarihinin, düşüncesinin, kültürünün, dilinin gelişim ve değişim sürecinin aynasıdır. Makalede A. Aliyev ile K. Böriyev tarafından hazırlanan ve 1929 yılında yayınlanan “Rusça – Türkmençe Sözlük” (Russko- Turkmenskiy Slovar’) adlı sözlüğün tanıtımı ve değerlendirilmesi yapılacaktır. Yazımızda ilk önce Aliyev ve Böriyev’in bu yapıtı derlemesinin nedeni ve yöntemi açıklanacak, daha sonra eserin içeriği hakkında bilgi verilecek ve onun önemi genel olarak değerlendirilecektir.

I. Sözlüğün Kuramı

Türkmenistan’da Rusça – Türkmençe sözlükler, Rusya İmparatorluğunun işkâlı ile gereksinim duyulmaya başlanmış olup, Sovyetler Birliğinin ilk yıllarından itibaren hayati önem kazanmıştır. Buna binaen o dönemde bazı ciddi çalışmalar yapılmıştır. Onların biri de, Alishbek Aliyev (1883-1933) ile Kümüş Ali Böriyev (1896-1942) tarafından 1929 senesinde hazırlanan sözlüktür. Bu sözlük birçok bakımdan önemli ve dikkat çekicidir. İlk olarak Latin harflerle hazırlanmasıdır.

Sovyetler Birliği döneminde, Türkmenistan’da birkaç defa harf devrimi olmuştur. Onlardan ilki, Arap harflerini bırakıp, Latin alfabesinin kabul edilmesidir. O dönemde Latin alfabesiyle hazırlanan ilk sözlük olması olasıdır. Bu bağlamda dönemin leksikolojisi başta olmak üzere dil, edebiyat ve düşünce bakımından da ehemmiyetlidir. Özellikle sözlüğün hazırlandığı dönemin sözvarlığı incelenmesi açısından büyük bir değerdir.

Sözlüğü Rusça kelimeler Kiril alfabesiyle Türkmençe sözcükleri ise Latin harfleriyle derleyenler, eserin başına “Söz başı” olarak isimlendirdiği girişi iki dilde yazmışlardır. İlk olarak Rusça, sonra Türkmençe giriş yazmışlardır. Bu giriş

* Yrd.Doç.Dr. Bülent Ecevit Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Fakültesi, tahirashirov@gmail.com

oldukça önemli olup, orada sözlüğün hazırlanmasıyla ilgili bilgilendirici not düşülmüştür. Aynı zamanda dönemin ilmi durumu hakkında da genel bir bilgi verilmiştir. Girişte, ilk olarak sözlüğün hazırlanmasının nedenlerini şöyle beyan edilmiştir: “Bu sözlük, Türkmen ve Rus dillerin öğrencilere pratik bakımdan yardım vermek için derlendi” (Aliyev - Böriyev, 1929: 1). Görüldüğü üzere sözlük, dönemin ihtiyacı üzerine kaleme alınmış olduğu söylenebilir. Ayrıca eserin sonuna, BBTTE MK (Bütün Birlik Taze Türki Elifbiy Merkezi Komitesi / Yeni Türk Alfabesinin Tüm-Birlik Merkez Komitesi) tarafının emriyle yapıldı diye not düşülmüştür.

Bununla birlikte kamus çok ilkler ve ayrıcalıklar taşımaktadır. Aynı zamanda sözlük dönemin milli ruhunu da yansıtmaktadır. Girişte yazarların Arap ve Fars sözlerine ve kavramlarına mesafeli olduğu görülebilir. Sözlükte, Rusça kelimelerin karşılığını mümkün olduğunca öz Türkmence sözcükler ve kavramlardan karşılık bulunmaya gayret edilmiştir. Bununla birlikte sözlükteki kabul edilen metotlarından biri de kısa anlatımdır. Bu konu girişte öyle beyan edilmektedir: “Buna göre, yersiz Arap – Fars kavramların ve çok söz ile (bütün cümleler ile) mani anlatmanı kullanmadan, düzcüler Türkmen adları bulmaya çalıştılar”. (Aliyev - Böriyev, 1929: 1) Bununla birlikte yapıtta bu konu şöyle detaylandırılmaya çalışılmaktadır: “Türkmen dilinde olmadık sözlerin ya da düzcüler onları bilmediği zaman, çok söz ile mani anlatıldı. Arap – farsı kavramlarının sadece Türkmen dilinde yaygın duruma gelenleri kullanıldı.” Ancak Rusça sözlerin tümünün öz Türkmence karşılıklarının bulunamadığı veya kısa anlatılamadığı durumlarda, sözlükte belirlenen metottan taviz verildiğini şu sözler ile açıklanmaktadır: “Şöyle olsa da çok söz ile mani anlatılamadan tamamen kaçılmadı.” (Aliyev - Böriyev, 1929: 1)

Aynı şekilde girişte, bazı imkânsızlıklardan dolayı öz Türkmence sözcükleri araştırılarak toplanmadığı ve ilmi bir inceleme gerçekleştirilemediğinden de şöyle bahsedilmektedir: “Tüm Türkmen sözleri toplanmadık ve ilmi taraftan incelenmedik.” (Aliyev - Böriyev, 1929: 1) Buna bağlı olarak sözlükte ilmi kavramların da özellikle izah edilmediğine dikkat çekilmektedir: “İlmi kavramlar işaret edilmedik.” (Aliyev - Böriyev, 1929: 1) Bununla birlikte sözlük hazırlamanın bazı zorlukların olduğunu üstü kapalı vurgulanmaktadır. Çünkü değişik illerde ikamet eden Türkmenler tarafından kullanılan tüm sözcüklerinin her kes tarafından bilinmesinin imkânsızlığı belirtilmekte ve şöyle denmektedir: “Hem de türlü türlü Türkmen illerindeki küllü (tüm) sözleri, düzcülere tanış değil ve tanış olması mümkün değil.” (Aliyev - Böriyev, 1929: 1)

Tüm bunlara rağmen Rusça – Türkmence sözlük hazırlayıcılar bazı konulara çok önem vermişlerdir. Bunlardan biri de, yukarıda da ifade edilmeye çalışılan Rusça sözcüklerin öz Türkmence karşılığı bağlamındadır. Bu sözlük incelendiğinde, Rusça sözlerin Türkmen dilindeki karşılığı çok dikkat edilmiş ve titizlikle seçilmiş olduğu görülecektir. Bu bağlamda ilk olarak Rusça kelimelerin karşılıkları, Türkmenler arasında meşhur ve çok bilenen sözcüklerle açıklanmıştır. Daha sonra merkezden uzak illerdeki veya az kullanılan kelimeleri Rusça sözcüklere karşılık olarak getirilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak hazırlayanlar eserde şöyle bir açıklama yapmışlardır: “Rusça sözlerin Türkmen diline aktarıldığında ilk olarak tüm Türkmenlere anlaşılır adlar (isimler) yazıldı, ondan sonra genellikle bazı ilçede ifade edilen sözler yazıldı.” (s.1) Çünkü eserde, az kullanılan veya Türkmen ilinin bazı bölgelerinde kullanılan kelimeleri, Türkmen halkının tümünün bilinmesi imkânsızlığından bahsedilmektedir: “Sonraki adlar Türkmen halkının bazı bölümlerine (kabilelerine) tanış olmaması da mümkün.” (Aliyev - Böriyev, 1929: 1.)

Girişte, az kullanılan veya tüm Türkmen iline aşına olmayan bazı kelimelerin, Rusça karşılığı Türkmen dilinde birkaç varyantı olan sözcüklerin ve çok anlamlı kelimelerin sözlükte nasıl yer aldığına dair bilgi verilmekte ve onları örnekler ile anlaşılır hale getirmeye çalışılmaktadır. Rusça “шпион / şpion” (casus) kelimesinin karşılık olarak Türkmenler arasında “cansız / çaansız” (casus) olarak bilinmesine rağmen bazı bölgelerde veya kabilelerde “çaansız” sözcüğünü anlasalar da halk çoğunlukla “iç-alı” (casus, ajan) kullandıklarını şöyle açıklanmaktadır: “Örneğin Rus’un “шпион / şpion”, “лозутчик / lozutçik” Türkmen(ler)’in çoğu, “çaansız” (casus) dese de, bazı yerlerde “çaansız” (casus) diye sözü anlaşılrsa da çoğunluk “iç-alı” (ajan) kullanıyorlar.” (Aliyev - Böriyev, 1929: 1) Bununla birlikte sözlükte Rusça “волк / volk” kelimesinin Türkmencedeki karşılığının aynı anlama gelen kurt, böri, ve möçek; “заяц / zayats” kelimesi – koyan, tavşan; “хвалить / hvalit” – övmek, methetmek anlamına geldiğini şöyle beyan edilmektedir: “Yine de “волк / volk” – böri, kurt, möçek; “заяц / zayats” – koyan, tavşan; “хвалить / hvalit” – mahtamak (methetmek), evmek (övmek) ve dağılar (diğerler).” (Aliyev - Böriyev, 1929: 1)

Eserin girişinde, sözlüğe kaynaklık eden lügatlerin yazarlarının isimlerini verilmiştir. Girişte, V. Dal’ ve P. Stoyan gibi Rus sözlük bilimcilerin lügatlerinden faydalandıklarını şöyle belirtilmektedir: “Sözlük hazırlandığında, V. Dal’ın Rus dilinin tam sözlüğünden, P. Stoyan’ın Rus Dilin kiçi (küçük) sözlüğünden de, (ayrıca) türlü türlü Rusça – Türkçe lügatlerinden faydalandık.” (Aliyev - Böriyev, 1929: 1). Eserde zikredilen isimlerin hazırladığı lügatler tespit edilebilir. Nitekim Vladimir Dal’ tarafından “Tolkoviy slovar’ jivogo velikorusskogo yazıka” (Canlı Büyük Rus dilinin açıklayıcı sözlüğü) adıyla hazırladığı, 1863 - 1866 yıllar arasında birinci baskısını yaptığı ve P. Stoyan tarafından “Kratkiy tolkoviy slovar’ russkogo yazıka” (Rus dilinin muhtasar açıklayıcı sözlüğü) adıyla hazırlanan, 1913 yılında Petersburg’da yayınladığı sözlükler olduğu söylenebilir.

Aynı zamanda sözlüğü hazırlayanlar, çeşitli Rusça – Türkçe lügatlerden de faydalandığını açıklamaktadır: “Türlü türlü Rusça – Türkçe lügatlerinden faydalandık.” (Aliyev - Böriyev, 1929: 1) Eserde “Rusça – Türkçe lügatler” olarak isimlendirilmekle Türkmençe haricindeki tüm Türk boylarının, özellikle de Tatarca dikkat alındığı ifade edilebilir (Zaatov, 1906). Çünkü eserin yayınlandığı tarihte Kazan’da “Noviy Russkiy - Tatarskiy Slovar’” (Yeni Rusça – Tatarca Sözlük) adı altında yeni ve eksiksiz sözlük hazırlanmaya çalışılmaktadır (Noviy Russkiy, 1929).

II. Sözlüğün İçeriği

Dönemin Türkmen maarifçileri olan bilinen Aliyev ve Böriyev tarafından hazırlanan “Rusça – Türkmençe sözlük”, başta Türkmen dili ve edebiyatı olmak üzere Türkmen düşüncesi açısından da önemlidir. Sözlüğün içeriği ve özellikleri ayrı bir önem taşımaktadır. Nitekim Türkmen tabiatı, toplumsal hayatı ve iktisadi ile ilgili şeylerin ve düşüncelerin kapsamı konusuna dikkat edildiği görülmektedir. Sözlüğün içeriğiyle ilgili konuyu girişte şöyle beyan edilmektedir: “Türkmen tabiatında, hayatında ve iktisadında olan tüm şeylerin ve düşüncelerin adları olmalıdır.” (Aliyev - Böriyev, 1929: 1).

Sözlük Rus alfabesi sırasına göre düzülmüştür. Rusçadaki ilk alfabe olan “A” – “Or’s (Rus) elifbasının birinci harfi; amma (ama), liikin (lakin); heyraan kaalma alaamati” (hayranlık duyma alameti)” diye tarif edilmiştir (Aliyev - Böriyev, 1929: 3). Rusçanın son harfi olan “Ya / Я” ise, “Я (Ya) – men (ben). Ya, yə (yae) (harfi – sesi) diye kayıt edilmiştir (Aliyev - Böriyev, 1929: 450). Sözlüğün Rusça harflere göre içeriği ve sayfaları ise şöyledir: A/A (s.3-13), Б/Б (s.13-22), В/В (s.22-38), Г/Г (s.38-48), Д/Д (s.48-61), Е/Е/е/о (s.61-63), Ж/Ж (s.63-66), З/З

(s.67-95), И/Ї (s.95-109), К/К (s.109-134), Л/Л (s.134-142), М/М (s.142-158), Н/Н (s.158-188), О/О (s.189-227), П/П (s.227-323), Р/Р (s.324-350), С/С (s.350-397), Т/Т (s. 397-409), У/У (s.410-425), Ф/Ф (s.420-430), Х/Х (s.430-433), Ц/Ц (s.334-436), Ч/Ч (s.436-441), Ш/Ш (s.441-445), Ш/тШ (s.445-446), Ъ (‘), Ы/Ы, Ь (s.446), Э/Э (s.446-449), Ю/Ю (s.449-450), Я/Я (s.450-452).

Eseri hazırlayanlar, sözlüğün içeriği bakımından eksikliklerinin ve hatalarının olabileceğini kabul etmektedirler. Bunun telafi edilebilmesi için okuyucular veya kullanıcılardan hatalarını belirtmesini istenmekte ve gösterilen her bir bilginin yeni baskıda değerlendirileceğini şöyle belirtilmektedir: “Sözlüğün eksiklerin ve yetmezlerin (noksanların) göstermeyi okuyuculardan ötürüyoruz (rica ediyoruz). O gösterilen düzeltişler kabul edilip şu sözlüğün ikinci basılışına eklenecektir.” (Aliyev - Böriyev, 1929: 1)

III. Sözlüğün Önemi

Aliyev ve Böriyev tarafından hazırlanan lügat, Türkmen dilinin fonetik bakımdan da değerlidir. İlk olarak lügati derleyenlerin de belirttiği gibi Sovyetler Birliğinin ilk yıllarında, Rusça - Türkmence sözlük hazırlama da bazı zorlukların olduğu söylenebilir. Çünkü o döneme mahsus, Türkmen diline özgün ve kapsamlı bir sözlüğün bulunmaması ayrı bir realitedir. Bununla birlikte Latince hazırlanması ise ikinci neden olarak sayılabilir. Sebebi o dönemde Latin alfabesiyle Türkmen dili üzerine başta geniş kapsamlı bir dil bilgisel (sentaks) olmakla birlikte biçim bilgisi (morfoloji), ses bilgisi (fonetik), lehçe bilgisi (diyalektoloji) ve köken bilgisi (etimoloji) çalışmanın olmaması ayrı bir eksiklik olarak ifade edilebilir. Buna bağlı olarak Türkmen dilinin yazım kurallarını içeren eserin hazırlanması da ayrı bir sıkıntı yaratmıştır. Bu konuyu içeren eserin hazırlanması daha sonraki bir tarihe rastlamaktadır. (Potseluyevskiy, 1937.). Bu konuyla ilgili en bariz örneklerden biri de “Rus” kelimesinin yazıldığı gibi mi veya Türkmenlerin telaffuz ettikleri gibi mi yazılacak olmasıdır. Sözlüğü hazırlayanlar, Rus kelimesinin Türkmence telaffuzu olan “Ors” şeklini tercih etmiş oldukları eserde görülecektir. Örneğin “Russkiy” kelimesinin Türkmence karşılığı olarak “Or’s, Or’sça” getirmektedirler (Aliyev - Böriyev, 1929: 349). Ancak 1968 yılında Aşkabat’ta Türkmenistan SSR (Sovyetler Birliği Cumhuriyeti) Bilimler Akademisi Mahtumkulu Adındaki Dil ve Edebiyat Enstitüsü gözetiminde “Kratkiy Russko- Turkmenskiy Slovar” (Kısaca Rusça – Türkmence Sözlük) adı altında hazırlanan lügatte “Rus” olarak geçmektedir (KRTS, 1968: 402). Aynı şekilde Türkmenistan SSR (Sovyetler Birliği Cumhuriyeti) Bilimler Akademisi Mahtumkulu Adındaki Dil Bilimi Enstitüsü gözetiminde “Türkmen Dilinin Sözlüğü” adıyla hazırlanan sözlükte “Or’s” yerine “Rus”, “Rusça” kelimeleri tercih edilmiştir (TDS, 1962: 567).

Türkmen dili grameri açısından bazı düşünceleri ve uygulamaları kendinde barındırmakla birlikte harf, özellikle de Türkmen dili açısından ses bilgisine (fonetik) önem verildiği ve muhafaza edilmeye çalışıldığı görülebilir. Sözlükte veya o dönemde Türkmen dilinde “k” harfinin farkı olup, ince için “k” yuğun için “q” harfi kullanılmaktadır. Günümüz Türkmençesinde ikisi de aynı harfle işaretlenmektedir. Bununla birlikte günümüz Türkçesinde harfi uzun okunması sağlayan şapka kullanımıdır. Ancak o dönemde harfi uzun okunması için iki defa yazılması tercih edilmiştir. Örneğin Rusça tuz kelimesini anlatan “Sol” sözcüğünün Türkmence karşılığı olarak “duuz” diye yazılmıştır (Aliyev - Böriyev, 1929: 378). Diğerleri “sort” kelimesi “hiil” (Aliyev - Böriyev, 1929: 378), “otometit”, otomtşat” kelimesi “aar”, “ööç” (Aliyev - Böriyev, 1929: 220) gibi sözcüklerle örneklemek mümkündür. Aynı şekilde Arap harflerinin sadeleştirilmesiyle (usul-i cedit) ortaya çıktığı dönemde de kelimelerin yazımı konusunda tartışmalar olmuştur (Aşirov, 2017: 13).

1929 yılında Aşkabat'ta "Rusça – Türkmençe sözlük" adıyla yayınlanan lügat Türkmen dili açısından ehemmiyetli olduğu kadar Türkmen düşünce tarihi açısından da önemlidir. Yukarıda da görüldüğü üzere sözlükte Rusça kelimelerin birebir Türkmençe karşılığı bulunmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte evrensel kültür kavramlarına da yer verilmiştir. Örneğin, Hıristiyanlık, Budizm, Yahudilik gibi dini kavramlarında dönemin kullanım özellikleri görülebilir. Hıristiyanlık (христианство) dinine "nasaaryaat", Hıristiyan dinine mensup olan kimseye (христианин) ise, "nasaarı" (Hıristiyan dinine mensup olan) ve "iisaayı" (İsa dinine mensup olan) denilmektedir. (Aliyev - Böriyev, 1929: 433) Ancak o dönemin kullanımları olan kelimeler, günümüz açısından yukarıdaki zikrettiğimiz kelimeler tam tersi ile açıklanmakta veya yeni bir kelime türetilmektedir. Örneğin Hıristiyanlık için "Haçparazlık" (Haçperestlik), bir Hıristiyan kimse için "Haçparaz" (Haçperest) denilmektedir (TDS, 1962: 721). Bununla birlikte halk arasında "İsevi" kavramı yaşlılar tarafından kullanıldığı görülebilmektedir. Bunun gibi değişiklik gösteren sözcükleri sözlükte görmek mümkündür. Örneğin, "алгебра / algebra" kelimesinin karşılığı olarak "cebir" kelimesini getirilmiştir. Ancak günümüzde, cebir veya "al-cebr" kavramını geleneksel kullanımı ortadan kalmış, yerine Rusça telaffuzu olan "алгебра / algebra" kelimesi tercih edilmiştir (TDS, 1962: 38). Aynı şekilde geleneksel kullanımı olan "kimya" kelimesinin yerine Rusça telaffuzu olan "химия / himya" kelimesi sözlüklerde yerini almıştır (Aliyev - Böriyev, 1929: 731). Bu tür tercihleri genel olarak günümüzde görülebilmektedir (TDS, 1962: 713).

Sözlük, Sovyetler Birliği zamanında Türkmen dilinin değişim ve gelişim sürecini gösterme açısından da değerlidir. Nitekim Sözlükte Rusça "rukopis" kelimesi, Türk Dünyasının genel kullanımı olan "el yazma" olarak geçmektedir. (Aliyev - Böriyev, 1929: 349). Ancak 1968 yılında "Kratkiy Russko-Turkmenkiy Slovar" (Kısaca Rusça –Türkmençe Sözlük) adı altında hazırlanan lügatte kültür "kol yazma" olarak verilmektedir (KRTS, 1968: 401). Bu bağlamda Sovyetler Birliği döneminde Türkmenistan'da "Türkmen Dilinin Sözlüğü" adı altında hazırlanan lügatte sözlük kavramının açıklamasında konuyu daha açıklayıcı bir nitelikte şöyle değerlendirme yapılmıştır: "Türkmen dilinin düşündürüştü' sözlüğüne giren Arap- Fars sözlerinin çoğu şimdi tanılamaz bir hâl almıştır" (TDS, 1962: 607).

Sonuç

Sonuç olarak Sovyetler Birliği döneminde hazırlanan eserleri incelemeye çalıştığım da, meşhur Zeki Velidi Togan'ın "Sovyetlerin Türkistan'da tatbik ettikleri siyasetin son safhaları" adlı bildirisinin ilk satırları aklıma gelmektedir: "Sovyetlerdeki vaziyetti yalnız Sovyet neşriyatı esasında öğrenmek imkânsızdır, fakat onu Sovyet matbuatın itibar nazarına almadan öğrenmek de mümkün değildir." (Togan, 1955: 5) Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Türkmenistan'da Sovyetler Birliğinin ilk yıllarında Türkmen dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü açısından yapılan çalışmalar kayda değer bir özelliğe sahip olduğu görülmektedir. Nitekim bu dönemin yayınlarında değişik bilim dalları üzerine keleme alınan eserler müşahede edilmektedir. Aynı zamanda bu eserler, içerik bakımından da önemli düşünceleri barındırmaktadır. Ancak eserlerin içeriğini doğru anlamak bakımından onun iyi bir değerlendirme sürecinden geçmesi gerekmektedir.

Aliyev ve Böriyev tarafından Latince olarak hazırlanan Rusça- Türkmençe sözlük, genelde Türk Dünyası, özelde ise Türkmen dili, edebiyatı ve düşüncesi açısından değerlidir. Sözlükte, başta ortak kullanılan kelimeler olmak üzere Türk

Dünyasında az bilinen sözcükler yer alması ise ayrı bir önem taşımaktadır. Bu sözlükte Rusça kelimelerin karşılığı olarak Türki sözcüklerin tercih edilmesi, aynı zamanda yabancı dilden Türkmen dilinin saflığını korumaya çalışılması eserin değerini ve özgünlüğünü muhafaza etmektedir. Rusça – Türkmençe sözlüğün Türkmen düşünce tarihi açısından önemine binaen yapıtı hazırlayan A. Aliyev ve Kümüş Ali Böriyev, kamusun oluşmasına yardımcı geçen herkese teşekkürü ve hayır duayı kendilerine bir borç bildiklerini şu sözler ile belirtmektedirler: “Sözlük düzmekte yardım edenlerin tümüne (herkese) ‘Tanrı yalkasın (bağışlasın)’ diyorum”.

Kaynakça

- Aliyev A., Böriyev, K. (1929.), Or’sça -Turkmence Sözlük, (Russko-Turkmenskiy Slovar’) Aşkabat: Turkmendevletneşr (Turkmengosizdat).
- Aşirov, Tahir, (2017) Mahtumkulu’nun Divanı’nın 1926 Yılındaki Baskısına Eleştiri, Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 1. s. 10-15.
- Dal’, Vladimir, (1863-1866) Tolkoviy Slovar’ Jivogo Velikorusskogo Yazıka, t. 1-4. M.
- Kratkiy Russko- Turkmenskiy Slovar’, (1968) Aşkabat: İlim Neşiryatı.
- Noviy Russkiy - Tatarskiy Slovar’, (1929) Kazan.
- Potseluyevskiy, A. P. (1937). Türkmen Edebi Diliniñ Orfografiyasınıñ Kadaları. Aşkabat.
- Stoyan, P., (1913) Kratkiy Tolkoviy Slovar’ Russkogo Yazıka”, Petersburg.
- Togan, Zeki Velidi, (1955) “Sovyetlerin Türkistan’da Tatbik Ettikleri Siyasetin Son Safhaları” (Temmuz 1954 de Tutzing kongresinde okunan konferans)”, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğı Tarih ve Kültürünü tetkik Enstitüsü, Münih 1. Yıl Ocak-Mart. № 1. 5-21.
- Türkmen Diliniñ Sözlüğü (1962), Aşkabat: Türkmenistan SSR İlimler Akademiyasınıñ Neşiryatı.
- Zaatov, O. (1906), Polniy russko-tatarskiy slovar kırımskotatarskogo nareçiya. Simferopol.